

Van bevlogen amateurisme naar nuchterheid

I

Open brief

Na een oproep in het blad van adoptiebemiddelaar Wereldkinderen startten de Utrechtse onderzoeker en latere bijzonder hoogleraar René Hoksbergen en ik eind 1982 in Zwolle, Gouda en Utrecht met drie gespreksgroepen voor ouders met grote adoptieproblemen. In het najaar van 1983 zetten we een tweede reeks op. Elke groep telde veertien tot twintig deelnemers, meestal echtparen, die eens in de drie weken op zaterdagmiddag bij elkaar kwamen voor een zitting van drie uur. Uitgangspunt was dat elke deelnemer op een open manier en zonder schaamte kon praten over zijn gezinsomstandigheden. Wij hoopten dat daarvan een bevrijdende werking uitging.

Mijn tweede Goudse groep uit de tweede helft van 1983 bestond uit zeven echtparen. Zij vatten het plan op om met een open brief hun zorgen in de openbaarheid te brengen. Ze vonden dat hoog tijd, omdat ze zich met hun schrijvende adoptieproblemen in toenemende mate miskend en geïsoleerd voelden. Over interlandelijke adoptie bestond over het algemeen een euforisch beeld. Dat liet fantastische en zeer idealistische ouders zien die hun onvruchtbaarheid of hun verlangen naar een groter gezin positief gebruikten ten dienste van het verstoten kind in nood in de derde wereld. En vanzelfsprekend waren die kinderen bij dat soort opofferingsgezindheid zeer gebaat omdat ze een liefdevolle verzorgingsomgeving goed konden gebruiken. Daar kwam nog bij dat interlandelijke adoptie een brug bouwde tussen de rassen, dus mooier kon het allemaal niet. Adoptie bewoog zich in die dagen op roze wolken van mondiaal verantwoordelijkheidsgevoel en wederzijdse kind-ouderliefde. Dat ook in die beginjaren veel Nederlandse adoptiegezinnen het hoofd nauwelijks boven water konden houden, was alleen in kleine kring bekend.

Ik voelde met die Goudse ouderparen mee omdat hun problematiek zo overheersend en onbeheersbaar was, dat zij inderdaad onder de

aandacht van een groot publiek moest worden gebracht. Alleen zo konden pogingen op gang komen om er iets aan te doen. En in ieder geval zou er ruimer begrip kunnen ontstaan voor de worstelingen van adoptieouders en hun kinderen.

Ik bood aan die open brief te schrijven. In augustus 1983 was hij af en stuurde ik hem naar de redactie van het tijdschrift van Wereldkinderen, destijds en ook nu nog de grootste bemiddelaar voor interlandelijke adoptie in Nederland. Die redactie moest vanwege de confronterende inhoud eerst even slikken, maar besloot uiteindelijk toch tot plaatsing. De noodkreet verscheen op de twee bladzijden in het hart van het blad onder de titel *De kater van adoptie*. Hij ging ook naar zo'n tweehonderd personen en instanties die op wat voor manier dan ook met interlandelijke adoptie te maken hadden: adoptiebemiddelaars, ministerie van Justitie, tijdschriftredacties, huisartsen, hulpverleners, jeugdropvangtehuizen, Raden voor de Kinderbescherming, kinderrechtters, voogdijraden, onderwijsgeevenden, studenten, psychologen, pedagogen, noem maar op.

Begin 1984 schreef ik op basis van die open brief een artikel voor het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid. In de introductie merkte de redactie op: 'Als er in deze tijd wordt teruggeblikt op ontwikkelingen die rond 1970 op gang zijn gekomen, dan weet de lezer het wel: hij kan op de keerzijde rekenen – op zijn minst de twijfels, vaak de ontgoocheling.' Of de lezer het nu wel of niet wist, veel adoptieouders wisten het in ieder geval. En beslist beter dan goed voor hen was. Ook het weekblad *Intermediair* nam het artikel op. Het duurde niet lang of ook radio en televisie schonken er aandacht aan. En toen ging de bal rollen.

Inhoud

De open brief en de daarop gebaseerde artikelen brachten een flinke schok teweeg omdat ze voor de eerste keer en op weinig terughoudende wijze deze forse problematiek in de openbaarheid brachten. De inhoud loog er niet om.

De zeven echtparen gaven openlijk blijk van hun radeloosheid. De relatie met hun adoptiekinderen was beneden peil of bestond al niet eens meer. Sommige kinderen gedroegen zich agressief, vernielden het halve huis, stalen of gebruikten drugs. Anderen waren ergerlijk timide, kwamen niet voor zichzelf op of liepen steeds van huis weg. Puberzwangerschappen kwamen voor, een paar geadopteerden verbleven in orthopedagogische of semipenitentiaire instellingen en sommigen dreigden met zelfmoord. Van een of andere vorm van

hechting was geen sprake meer. De kinderen namen het hun ouders kwalijk dat ze hen hadden ‘gestolen’ of ‘gekocht’.

De zeven ouderparen voelden zich onbegrepen en genegeerd. Ze hadden het gevoel dat de adoptiewereld de moeilijkheden niet onder ogen wilde zien omdat die het romantische beeld aantastten. En de buitenwereld wist er al helemaal niets van omdat adoptie nog in de kinderschoenen stond. Hulpverleners reageerden ongevoelig of wezen in een soort standaardreactie de ouders zonder pardon als de boosdoeners aan. Dat is niet verwonderlijk als men bedenkt dat de hulpverlening doorgaans te maken had met mishandelende of verwaarlozende ouders. Dat adoptieouders een geheel andere en nog onbekende hulpvraag hadden, drong pas veel later door.

Familieleden en vrienden hadden altijd al kritisch gekeken naar die adoptieactiviteiten, dus daar konden ze op zijn best rekenen op enige troost, maar voor begrip of advies hoefden ze niet aan te kloppen.

De ouders van mijn open brief staken ook de hand in eigen boezem. Ze zetten vraagtekens bij hun ongebreidelde en naïeve idealisme dat zo kenmerkend was voor adopties uit die beginjaren. Geconstateerd werd dat die houding bij nader inzien te weinig handvatten bood voor de dagelijkse opvoedingspraktijk. Ook stelden de ouders de bemiddelingspraktijk en de voorlichting ter discussie. Te gemakkelijk werd aangenomen dat elk kind in nood door adoptie te helpen was. De zeven ouderparen suggereerden dat nogal wat kinderen in hun land van herkomst al zoveel deuken hadden opgelopen, dat hun adoptie wel moest mislukken. Ze riepen adoptieorganisaties en overheid op zich er nadrukkelijker mee te bemoeien en hun verantwoordelijkheden te nemen. Bemiddeling en matching van geadopteerden moesten nodig onder de loep worden genomen en aan veel strengere eisen onderworpen. Te vaak nog bevonden die activiteiten zich in het takenpakket van goedwillende maar ondeskundige semiberoepskrachten en vrijwilligers.

Reacties

In de jaren zeventig en tachtig – en misschien nu ook nog wel - werden adoptieouders beschouwd als apartelingen. Zij wilden iets wat bijna niemand wilde: zich ontfermen over een wildvreemd kind als was het hun bloedeigen kind. Er werd met een mengeling van waardering en onbegrip naar hen opgezien. En in adoptiekringen heerste de opvatting dat adoptiekinderen de meest gewenste kinderen ter wereld waren. Daar mocht dus niet met een schuin oog naar worden gekeken.

Dat sprak ook uit de reacties op mijn boodschap. Vooral in het blad van Wereldkinderen en in het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid logen de afwijzingen er niet om. De teneur was dat ik me door die zeven echtparen had laten inpakken en geen oog had voor het grote aantal goed verlopende adopties. Ik had adoptie in een kwaad daglicht gezet en adoptiegezinnen onnodig en onterecht geproblematiseerd. Bovendien had ik geadopteerden min of meer gecriminaliseerd. En bovenal: ik overdreef natuurlijk schromelijk. Want zo erg kon het allemaal niet zijn.

Dit soort reacties waren voorspelbaar. En ik kon ze ook plaatsen. Het is bedreigend en onplezierig als iemand iets kwalijks te berde brengt over wat jij als je levensopdracht ziet. Toch vond ik het nodig, want er moest iets gebeuren. Onder de oppervlakte wroette in adoptiegezinnen meer dan waarover in het openbaar werd gesproken en geschreven. Er werd heel wat afgeleden, zal ik maar zeggen.

Risico's

De eerste grote groepen buitenlandse adoptiekinderen – en dan heb ik het niet over de blanke geadopteerden uit Griekenland, Libanon en Oostenrijk – kwamen rond 1970 uit Korea, India en Colombia. Een paar jaar later voegden zich daar Bangladesh, Indonesië en Sri Lanka bij. En binnen een jaar of tien, elf – toen er al zo'n elfduizend niet-blanke kinderen waren geadopteerd – was zonneklaar dat niet alles gladjes verliep. Wie de adoptiewereld ook maar een beetje kende, wist van de problemen. Adoptieouders uit die tijd herinneren zich allemaal nog wel de gebruikelijke, meewarige vragen naar het welzijn van hun kinderen. Ik zat in die jaren in het bestuur van Wereldkinderen en ook daar was de droevige toestand in veel gezinnen regelmatig onderwerp van gesprek. René Hoksbergen, die aan de Utrechtse universiteit adoptieonderzoek verrichtte, hield het in zijn publicaties op zo'n zes procent uit huis geplaatste kinderen en nog een procent of twintig zeer moeilijk verlopende adopties. Meestal voegde hij eraan toe dat het in ieder geval met driekwart van de adopties goed ging. Ikzelf twijfelde erg aan die percentages, hoewel ik dat niet met cijfers kon staven. Legio signalen wezen op minder rooskleurigheid. Maar ook als de gehanteerde percentages wel correct waren, dan nog moest adoptie als een riskante bezigheid worden beschouwd. Want een op de vier adopties verliep moeizaam en dat was vele malen meer dan er in gewone gezinnen mis ging. En vaak zei ik er dan nog bij dat ik niet graag in mijn auto zou stappen met een kans van een op vier op een ernstig ongeluk.

Invloed

Ik koester nog steeds de gedachte dat mijn open brief en de daarop gebaseerde artikelen in brede kring en op niet mis te verstane wijze het gesprek hebben geopend over de toestand in veel adoptiegezinnen. Er waren ook andere publicaties met een soortgelijke boodschap. In mijn archief bevinden zich geschriften met titels als: *Buitenlandse adoptie: kom nou ... toch*, *Buitenlands adoptiekind uit huis geplaatst* en *Herplaatsing van buitenlandse adoptiekinderen*. Dat waren studies die rond 1982 uit kringen van de Utrechtse universiteit voortkwamen. In mijn bezit is de doctoraalscriptie *Overplaatsing van buitenlandse adoptiekinderen* van Van der Vlierd en Waardenburg (Utrecht, 1983), die een overzicht geeft van maar liefst dertig mislukte adoptieplaatsingen van Koreaanse kinderen.

Vreemd genoeg bleef de reikwijdte van die onderzoeken beperkt, dit in tegenstelling tot de heisa die mijn open brief en artikelen veroorzaakten. Zelf vermoed ik dat het vooral de plaatsing in het blad van *Wereldkinderen* was die indruk maakte. *Wereldkinderen* hield zich in die tijd hartstochtelijk bezig met de bemiddeling voor zoveel mogelijk adoptiekinderen. En dat nou juist iemand uit die kringen daar vraagtekens bij moest zetten, gevoegd bij alle verdere publiciteit, maakte veel los.

In 1985 publiceerde het weekblad *De Tijd* het verdrietige verhaal *Het drama van de mislukte adoptie* van Mariëtte Storm. Van nog groter belang was *Bodemloos bestaan, problemen met adoptiekinderen* van Geertje van Egmond (Baarn, 1987). Daarin vertelde ze onder pseudoniem over haar adoptiekind Isabel. En ze zocht naar de oorzaken van adoptieproblemen in het algemeen. Ongetwijfeld zette ze met haar boek adoptie voorgoed op de kaart. Ook René Hoksbergen deed mee met titels als *Bittere ervaringen* (Lisse, 1988) en *Verstoorde relaties* (Baarn, 1989). Maar toen was het al ver na 1983.

Gezinscatastrofe

Terwijl ik met die gespreksgroepen bezig was, kampte ik steeds vaker met de paniekerige gewetensvraag hoe lang het nog zou duren voordat mijn eigen gezin door deze catastrofe werd getroffen. Was ontsnapping mogelijk? Ogenschijnlijk ging alles nog naar wens. Natuurlijk waren er verontrustende signalen: pikgedrag, vreetbuien, eenzaamheid, dat soort dingen. Het ging in het bijzonder om onze oudste dochter, een hindoestaans meisje dat mijn vrouw en ik in 1973 op de leeftijd van één jaar uit Suriname hadden mogen adopteren. Als

het te moeilijk werd, schakelden we hulpverlening in. Meestal probeerden we het zelf. Vaak dachten we: ach, overal is wel wat. En dan gingen we weer verder. Bovendien dachten we dat we van elkaar hielden. Dus dan is het wel te doen. Ik bedoel: dan geef je niet op.

In mei 1985 ontplofte de eerste bom. Midden in de nacht reed ons oudste kind op een fietsje zonder licht vanuit onze woonplaats Hoorn over de autosnelweg naar Amsterdam. Die hele toedracht hoorden we pas later. Toen het gebeurde, schrokken we ons rot. Na een verwarrende en wanhopige dag van zoeken, bellen en huilen kwam het verlossende bericht van de politie dat ze terecht was. Ergens in Amsterdam was ze opgepikt. Ze zei dat ze op zoek was geweest naar haar Surinaamse moeder. We hebben nooit kunnen achterhalen wat er precies gebeurd is. Maar onze blijdschap was groot. We hadden onze dochter terug en we mochten weer voor haar zorgen. De volgende drie jaar hebben we oprecht en uit alle macht geprobeerd er met z'n allen nog iets van te maken.

In maart 1988 sloeg het noodlot toch keihard toe. Ze liep weer van huis weg. Nu veel definitiever. In wat voor een moeras we toen belandden, was verstandelijk nog wel te vatten maar gevoelsmatig met de dag minder. Aan de ene kant vochten we een verbeterde strijd om ons oudste kind te mogen behouden. Maar we moesten ook de rest van ons gezin overeind zien te houden tegen de opdringerige en hitsige bemoeienissen van de hele verzamelde zachte sector. Kindertehuizen, voogdijraad, zelfhulpgroepen, Riagg, kinderrecht, jongerenwerkers, pleegouders – met wie en waarmee kun je in dit circuit allemaal ineens kennis moeten maken? – iedereen nam ons kind onder zijn bezitterige en betweterige hoede. Van de ene op de andere dag waren we onderworpen aan een totalitair regime met andere regels en wetten en met een logica die uitging van onze onweerlegbare schuld. En allemaal keken die instituten ons verbeterde aan om ons vervolgens aan de schandpaal te nagelen. Plotseling waren we van respectabele adoptieouders in mishandelaars veranderd. We stonden buitenspel. Toen we daar niet meer tegen konden en in het geweer kwamen, liep het finaal uit de hand. Ons gezinsleven werd binnen de kortste keren ingeperkt tot een ordinaire kwestie van lijfsbehoud. Het was zij of wij. Op dat moment konden we niets anders doen dan afscheid van haar nemen. Dat ging volkomen tegen wil en dank. Daar kun je makkelijk gek van worden.

Nog een dik jaar viel ze te traceren in enkele orthopedagogische instellingen. Tientallen radeloze pogingen hebben we gedaan om haar terug te krijgen. Als we dichterbij kwamen, week ze terug. In 1990 verdween ze uit ons bestaan. Voorgoed. Taal noch teken hebben we

sindsdien vernomen. Dat is nu zo'n negentien jaar geleden. Dag en nacht hebben we getwijfeld aan de waarde en de vanzelfsprekendheid van ons ouderschap. Wat betekent het als alles waarin je gelooft ineens niet blijkt te functioneren? Wat hadden we nog meer moeten ondernemen om onze gezinscatastrofe te voorkomen? Gelukkig bleven onze andere twee kinderen ons te kennen geven dat ze ons als ouders niet konden missen. Dat geeft moed. Je doet je ogen open en je merkt dat je nog leeft. Enigszins tot onze eigen verbazing is ons aangevreten gezin tot op de dag van vandaag verder goed en hecht overeind gebleven. Maar het kleeft nog steeds aan ons. Misschien ook aan haar. Dat weten we niet. En voorbijgaan doet het niet.

Als familie zijn wij de belichaming van de tragiek die in veel adoptiegezinnen heeft plaatsgevonden. Als adoptieouderpaar verlangden we vurig naar ons adoptiekind en eigenlijk denken we dat ook zij dolgraag deel wilde uitmaken van een liefdevol en hecht gezin. Wij hadden vooraf de heilige en onverbreekelijke belofte afgelegd om elkaar nooit los te laten. En desondanks moesten we na een jaar of vijftien afscheid van elkaar nemen. Wat zij niet wilde en wat wij nog minder wilden, gebeurde toch. We zagen het aankomen. Maar hoe we het moesten stoppen, wisten we niet.

Positieve ontwikkelingen

Halfweg de jaren tachtig was adoptie de schaamte voorbij en wist heel Nederland dat er haken en ogen aan zaten. Toen kwamen er ook ontwikkelingen op gang die tot verbetering van de situatie moesten leiden. Het voert te ver om alles op dit gebied in de juiste volgorde op te sommen. Ik noem enkele spraakmakende verworvenheden.

Daarbij hoort zeker de oprichting in 1984 van het Adoptie Centrum aan de universiteit van Utrecht en de instelling van de eerste leerstoel Adoptie van Nederlandse en buitenlandse pleegkinderen onder leiding van professor Hoksbergen. Hij zorgde voor de nodige aandacht voor adoptie in binnen- en buitenland. Zijn bemoeienissen droegen er ook toe bij dat de kennis erover snel toenam. Begin 2000 werd de leerstoel in Utrecht opgeheven. Dat betekende gelukkig niet het einde van het universitaire adoptieonderzoek. Dat wordt nu voornamelijk aan de Leidse universiteit verricht onder aanvoering van professor Femmie Juffer.

Vermelding verdient zeker ook het in 1988 doorgevoerde vergunningstelsel. Onder de werking daarvan moesten bemiddelende instellingen aan strenge kwaliteitseisen voldoen op straffe van het verlies van hun vergunning.

Ik noem ook de verplichte voorlichting door de VIA (Voorlichting en Informatie Adoptie) die van cruciale betekenis is. De VIA is een onderdeel van de aan het ministerie van Justitie gelieerde Stichting Adoptievoorzieningen die voor- en nazorgtaken voor adoptie behartigt. Elke adoptiegegadigde moet sinds 1990 de VIA-cursus volgen nog voor het gezinsonderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming een aanvang neemt. De voorlichtingsbijeenkomsten dwingen tot zelfreflectie, al was het maar omdat ze de forse investering vergen van negenhonderd euro en zes ochtend- of middagzittingen van drie uur. Veel Riagg's beschikken tegenwoordig over adoptieaandachtsfunctionarissen. Dat zijn medewerkers met adoptieverstand. En er is meer! Wie nu een kind adopteert, krijgt videotraining en begeleiding bij de opvoeding aangeboden. Wie met nazorgvragen zit, kan de WAN (Wegwijzer Adoptie Nazorg) bellen waar deskundigen hem verder helpen. Binnen en buiten Wereldkinderen en andere adoptieorganisaties functioneren sinds jaar en dag Nerva en Loga, respectievelijk werkgroep en vereniging voor adoptieouders met problemen. Van het allergrootste belang is het Haags Adoptieverdrag van 1993. Dat heeft adoptie zowel hier als in de zendende landen rigoureus gereguleerd. Onverantwoorde plaatsingen komen daardoor minder vaak voor en kinderhandel wordt bemoeilijkt. De laatste tien jaar ontstaan er clubs voor geadopteerde jongeren die zich per land hebben verenigd. En er zijn talloze boeken, artikelen, films en symposia over ons uitgestort. Aan enkele daarvan heb ik mogen meewerken. Ook in de landen van herkomst is veel ten goede veranderd. Men heeft ontdekt dat voor sommige kinderen adoptie geen oplossing kan bieden. Die kinderen komen nu in minder grote aantallen. Verder beseft de leiding in veel kindertehuizen dat een liefdevolle verzorging bijdraagt aan het welslagen van adoptie. De documentatie over vertrekende kinderen wordt zorgvuldiger bewaard, zodat daar later altijd op kan worden teruggegrepen. Men werkt ook van harte mee aan de organisatie van *rootsreizen*, die inmiddels in Nederland en in de zendende landen een alledaags verschijnsel zijn geworden.

Garanties

Ongetwijfeld is deze opsomming willekeurig en onvolledig. Maar ik streef niet naar precisie. Ik wil slechts aantonen dat er van alle kanten serieuze pogingen zijn gedaan om iets te doen aan de situatie van adoptie en adoptiegezin. Het charmante maar riskante amateuris-

me van de jaren zeventig heeft plaatsgemaakt voor een meer zorgvuldige en nuchtere benadering en voor een pragmatischer soort idealisme.

In de kern gaat het om een simpele levensbehoefte. In Nederland willen een vrouw en een man – tegenwoordig kan dat ook een alleenstaande man of vrouw zijn – een kind adopteren. In een ver, vreemd en arm land is een kind voor hen beschikbaar. Welke garantie is er dat die onderneming nu beter afloopt dan in de beginjaren van interlandelijke adoptie? In dit boek zoek ik naar antwoorden op die vraag. Eigenlijk wil ik dus weten wat we in dertig jaar adoptie zijn opgescho-